

**Prof. Dr. Mustafa Özkan – Yrd. Doç. Dr. Enfel Doğan, Türkçe
Cümle Bilgisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2010, 322 s.
ISBN 978-975-06-0854-4 (Tanıtma)**

Serap GACSI*

İnsanoğlu var olduğundan beri yaşadığı ortamın ve çevrenin etkisi ile duygulanmış, düşünmüş, hayal kurmuş; her zaman kendini ve çevresini anlatma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyacını da resim, müzik, heykel vb. yollarla karşılamaya çalışmıştır. İnsanlar bazen de başlarından geçen maceraları, olayları, olaylar karşısındaki duygu ve düşüncelerini, his ve hayallerini, özlemlerini söz ve yazı ile anlatmışlardır.

Kelimeler teker teker yalnız birtakım nesnelere, hareketlerin ve kavramların karşılığı olurlar; tam bir dilek, duygu ve düşünce bildirmezler. Meramımızı anlatmak istediğimiz zaman, kelimeleri bir düzen içerisinde birleştiririz. Kelimeler ancak söz içinde ilişkileri belirlenmiş olarak kullanıldıkları zaman anlatım değeri kazanırlar. Bir dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kuralları, bu grupların cümle içindeki görevleri, kelimelerin birbirleriyle olan ilişkileri, sıralanışları ve cümle yapıları *söz dizimi (syntax)* konusu içinde ele alınıp incelenir. Cümleyi oluşturan yapı taşları yani kelime grupları söz dizimi incelemelerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Tanıtım yazımızın konusunu oluşturan *Türkçe Cümle Bilgisi* isimli eser Mustafa Özkan ve Enfel Doğan'ın birlikte hazırladıkları Türkiye Türkçesinin kelime gruplarını ve cümle bilgisi özelliklerini inceleyen uzaktan öğretim tekniğine uygun olarak hazırlanmış, yeni bir çalışmadır.

İçindekiler, Ön Söz, Üniteler (kitabı oluşturan on dört ünite) ve bu ünitelere ait alt başlıklardan oluşan kitap 322 sayfadır.

Önsöz bölümünde (s.11) kelime grupları, yargı grupları, dillerin söz dizimleri ve cümle yapılarından bahsedilmiş; çalışmada takip edilen yöntem ve içerik hakkında bilgi verilmiştir.

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı, gacsiserap@hotmail.com.

Bugüne kadar Türkçede kelime grubu konusunun ele alınışı ve değerlendirilişi farklı olmuştur. Türkiye Türkçesi söz diziminin doğru algılanması için cümleyi oluşturan yapı taşlarının yani kelime gruplarının kuruluş ve işleyişini zengin bir anlatımla bizlere sunan bu çalışmada Enfel Doğan tarafından hazırlanmış olan 1-7nci üniteleri kapsayan kelime grupları “**Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanış Biçimleri**”¹ başlığı adı altında şu şekilde sıralanmıştır: (**1. Ünite:** *İyelik Grubu, İsim Tamlaması;* **2. Ünite:** *Sıfat Tamlaması;* **3. Ünite:** *Tekrar Grubu (İkilemeler), Sayı Grubu;* **4. Ünite:** *Birleşik İsim Grubu, Unvan Grubu;* **5. Ünite:** *Ünlem Grubu, Edat Grubu, Bağlama Grubu;* **6. Ünite:** *İsim-Fiil Grubu, Sıfat- Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu;* **7. Ünite:** *Birleşik Fiiller, Kısaltma Grupları (İsnat Grubu, Bulunma Grubu, Yaklaşma Grubu, Uzaklaşma Grubu, Yükleme Grubu, Vasıta Grubu, İlgi Grubu, Eşitlik Grubu).*

Bu ünitelerde işlenen konular oldukça geniş bir çerçevede kelime gruplarının yapı özelliklerine göre ele alınmıştır. Kelime grupları 15 alt başlık hâlinde sıralanmış, bol örnek verilmiştir. Kelime grupları arasında aitlik grubuna yer verilmemiştir. Cümle tahlillerinde ve kelime grupları yapıları içerisinde de aitlik grubu ile ilgili bir açıklama ve örneğe rastlanılmamıştır. Her kelime grubu önce tanımlanmış sonra kuruluşu açıklanmış, kelime grubunun diğer kelime gruplarında kullanışları, cümle içindeki yeri ve görevleri örneklerle birlikte gösterilmiş, son olarak da kelime grubunun vurgusu hakkında bilgi verilmiştir.

1.Ünite (s. 2-29) dikkati çeken özellik, iyelik grubu ve isim tamlamasının ayrı ayrı ele alınmasıdır. İsim tamlaması bahsi diğer dilcilerin ele aldıkları yöntemin dışında çok geniş şekilde değerlendirilmiştir. İsim tamlamasının unsurları kelime grupları oluşturmaları açısından incelenmiş ve birer örnekle açıklanmıştır.

Türkçenin söz dizimini kavramak ve kavrayabilmek için kelime gruplarının tanınması, ilk ve en önemli aşamayı oluşturmaktadır. Kelime gruplarının kavranabilmesi için Türkiye Türkçesinde eş zamanlı söz dizimi çalışmalarına kaynak teşkil etmek üzere art zamanlı incelemelere de yer verilmelidir. Yazarlardan Enfel Doğan’ın Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan kelime grupları ve kullanışları üzerine yapılan ve bu devir Türkçesindeki kelime grupları yapılarını ortaya koyan yüksek lisans tezinden² yararlandığı görülür.

¹ Kitapta kelime gruplarının ele alındığı ünitelerde kullanılan bu isimlendirme 1. Ünite de sehven “Türkçe Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanış Biçimleri” şeklinde ele alınmıştır.

² Enfel Doğan, *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanışları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2001.

Mustafa Özkan tarafından hazırlanan daha önce çeşitli dil bilginlerince yapılan tasniflerden farklı olarak oldukça geniş tanımlanan cümle sınıflandırmaları, cümle ve cümle çözümlemesi örneklerini içeren kitabın 8-14'üncü üniteleri şu şekilde ele alınmıştır: **(8. Ünite: Cümle ve Cümlelerin Öğeleri (Yüklem, Özne); 9. Ünite: Cümlelerin Tamamlayıcı Öğeleri: (Nesne, Yer Tamamlayıcısı, Zarf Tümlecisi); 10. Ünite: Yapılarına Göre Cümleler I- Basit Cümle, Birleşik Cümle (Şartlı Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle, Ki'li Birleşik Cümle); 11. Ünite: Yapılarına Göre Cümleler II- Sıralı Cümle [Bağımsız Sıralı Cümle, Bağımlı Sıralı Cümle(Ortak Yüklemli, Ortak Özneli, Ortak Nesneli, Ortak Yer Tamamlayıcılı, Ortak Zarf Tümleçli), Bağlı Cümle, Ara Sözlü (Cümleli) Cümle, Eksilteli Cümle; 12. Ünite: Yüklem Türüne ve Yerine Göre Cümleler- Fiil Cümlesi (Basit Çekimli Fillerle Kurulan Cümleler, Bildirme Kipleriyle Kurulan Cümleler, Tasarlama Kipleriyle Kurulan Cümleler), Birleşik Çekimli Fiillerle Kurulan Cümleler (Hikâye Birleşik Çekimiyle Kurulan Cümleler, Rivayet Birleşik Çekimiyle Kurulan Cümleler, Şart Birleşik Çekimiyle Kurulan Cümleler), Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler(İsim+ Yardımcı Fiil Kalıbındaki Birleşik Fillerle Kurulan Cümleler, Tasvir Fiilleri Kalıbındaki Birleşik Fillerle Kurulan Cümleler), Çatılarına Göre Fiil Cümleleri (Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler, Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler, Dönüştürücü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler, İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler, Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler), İsim Cümlesi (Yüklemi Tek Kelime Olan İsim Cümleleri, Yüklemi Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri), Yüklem Yerine Göre Cümleler [Kurallı Cümle, Devrik Cümle (Özne Bakımından Devrik Cümleler, Nesne Bakımından Devrik Cümleler, Yer Tamamlayıcısı Bakımından Devrik Cümleler, Zarf Tümlecisi Bakımından Devrik Cümleler)]; 13. Ünite: Anlamlarına Göre Cümleler-Olumlu Cümle (Olumlu Fiil Cümlesi, Olumlu İsim Cümlesi), Olumsuz Cümle (Olumsuz Fiil Cümlesi, Olumsuz İsim Cümlesi), Soru Cümlesi (Soru Ekiyle Kurulan Cümleler, Soru Sıfatlarıyla Kurulan Cümleler, Soru Zamirleriyle Kurulan Cümleler, Soru Zarflarıyla Kurulan Cümleler, Soru Edatlarıyla Kurulan Cümleler), Emir Cümlesi, Ünlem Cümlesi; 14. Ünite: Cümle Çözümlemesi Örnekleri.**

Çalışmada dikkati çeken bir unsur, bazı dilciler tarafından “girişik birleşik cümle” olarak adlandırılan isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiille kurulan cümlelerin bu çalışmada tam yargı bildirmediikleri belirtilerek “basit cümle “ olarak nitelendirilmesidir.

Son Bölüm olan **Cümle Çözümlemesi Örnekleri**'nde (s.296-322) çeşitli edebî metinlerden seçilmiş örneklerin cümle tahlilleri yapılmıştır. Örnek metinlerin büyük bir kısmını manzum örnekler oluşturur. Öncelikle cümlelerin

yapı bakımından izahları yapılmıştır. Ancak cümleler yüklem türü, yeri ve anlamları bakımından tahlil edilmemiştir. Her örnekte cümle öğeleri gösterilmiş, daha sonra kelime grupları kelime grubunu oluşturan unsurlarıyla birlikte açıklanmıştır.

Terim kullanımında ve farklı yaklaşımlar içeren konularda da herkesçe benimsenmiş olanlar tercih edilmiştir. Ele alınan çalışmada öğrencileri tereddüte düşürecek yaklaşımlardan uzak durulmuştur.

Çalışmada ünite boyunca kullanılan uygulamalara göz atacak olursak her ünitenin başlangıcında “**Amaçlarımız**” başlığı adı altında üniteyi tamamladıktan sonra kazanılacak edinimler sıralanmıştır. “**Anahtar Kavramlar**”a yer verilmiş ve konu ile ilgili “**İçerik Haritası**” gösterilmiştir. Konu anlatımı içerisinde tanımları yapılmış ifadelerle sayfa köşelerinde koyu ve daha küçük puntuyla yer verilmiştir. Bu uygulama dikkat çekici bir özellik taşımaktadır.

“**Dikkat**” uygulaması ile okuyucuların söz dizimi incelemelerinde yaptığı hatalara dikkat çekilerek doğru şekil ve kullanımlar izah edilmiştir. (“*Bundan dolayı, milattan sonra, yıllardan beri, ondan ötürü*” gibi ilk öğesi uzaklaşma halinde bir kelime, ikinci öğesi ise bir çekim edatı olan kelime grupları uzaklaşma grubu değil edat grubu olarak adlandırılır. bk. 5. Ünite, 2. Bölüm: edat grubu s.127)

Ayrıca terim kargaşası ile ilgili bilgiler verilmektedir. Terimlerin adlandırılması ile ilgili değerlendirilen görüşlere de yer verilmiştir. (*Alanda “belirtili isim tamlaması yerine“ belirtili ad tamlaması”;* “*belirtisiz isim tamlaması” yerine “belirtisiz ad tamlaması“ terimleri de kullanılmaktadır. s.10)*

“**Kitap**” başlıklı uygulama ile okuyucular konu ile ilgili yapılmış çalışmalara yönlendirilmiştir. (*Bu konuda daha geniş bilgiyi aşağıdaki kitapta bulabilirsiniz: Özkan, Mustafa (2009). Türkiye Türkçesi- Ses ve Yazım Bilgisi, İstanbul: Filiz Kitabevi. s.117)*

“**Sıra Sizde**” uygulaması edebî metinlerden seçilmiş örnekleri içerir. Sıra Sizde Yanıt Anahtarı geniş şekilde izah edilmiştir.“**Özet**” her ünite sonunda amaç açıklayıcı alt başlığıyla okuyucuya sunulmuştur.

“**Kendimizi Sınayalım**” bölümünde 10 sorudan oluşan test uygulaması yer almaktadır. Yanıt anahtarı kısmında ise sorunun cevabı çözümlenmeli olarak verilmemiştir. Sorunun cevabı konu anlatımında olduğu gibi ayrıntılı açıklansaydı daha yararlı olabilirdi. Bunun yerine okuyucunun doğru cevabın

ilgili olduğu konuyu incelemesi sağlanmıştır. Bu uygulama ile konunun pekiştirilmesine katkıda bulunulmuştur.

Son Olarak **“Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar”** kısmında ele alınan konu ile ilgili çalışmaların künyesine yer verilmiştir.

Kelime grupları yargısız anlatımlar oldukları için cümle tahlili çalışmalarında bu grupların doğru tespit edilememesi yanlış değerlendirmelere sebep olmaktadır. Türkçede kelime grubunun kuruluşu ve işleyişinin aydınlatılması gerekmektedir. Türkçe söz diziminin inceliklerinin çözülebilmesine katkıda bulunan bu değerli çalışma bütün öğrenci ve dilcilerin başvuracağı temel bir kaynak ve başvuru kitabıdır.

